

ОСОБЛИВОСТІ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ ДІВЧАТ-СТАРШОКЛАСНИЦЬ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА

THE PECULARITIES AND METHODS OF THE HIGH-SCHOOL STUDENTS' PREPARATION TO PARENTING

У статті розглядаються особливості підготовки дівчат-старшокласниць до відповідального батьківства в Україні, визначаються ефективні методи формування готовності дівчат до виконання ролі матері в майбутньому. Система формування відповідального батьківства має низку особливостей: відповідальність за підготовку дівчат-старшокласниць до успішного виконання ролі матері в Україні покладена на освітні заклади, які обирають форми та методи підготовки до відповідального батьківства. Найпоширенішою є підготовка дівчат-старшокласниць до усвідомленого батьківства за допомогою бесіди на класних годинах. Такі бесіди не є систематичними й інформативними і не можуть забезпечити старшокласниць навичками відповідального батьківства. З метою підготовки старшокласників до батьківства в окремих навчальних закладах у старшій школі практикують проведення психологічних програм та курсів, спрямованих на формування відповідального батьківства із залученням соціальних педагогів. Освітні заклади також залучають медичних працівників для підготовки старшокласників до батьківства.

Сьогодні вітчизняна педагогіка розробляє ефективні форми та методи підготовки дівчат-старшокласниць до відповідального батьківства: у підготовці молодці до батьківства використовуються інтерактивні методи: тренінги, проектна робота, метод мозкового штурму, звернення до особистого досвіду старшокласників. До процесу підготовки дівчат до відповідального батьківства варто залучати батьків: бесіди, збори та лекції мають поєднуватися із груповою роботою з підлітками, адже батьки мають змогу ознайомити старшокласниць із різними стилями батьківської поведінки. У розробленні матеріалів, спрямованих на отримання дівчатами практичних навичок догляду за дитиною, можна взяти досвід освітніх закладів Сполучених Штатів Америки, де в дівчат-старшокласниць формують навички батьківства за допомогою сучасних технологій. До таких занять варто залучати і хлопців. Такі форми спільної роботи дозволять сформувати у старшокласниць позитивне ставлення до створення сім'ї.

Ключові слова: відповідальне батьківство, дівчата-старшокласниці, навички відповідального батьківства, бесіди, інтерактивні методи.

The article is focused on the peculiarities of the high-school students' preparation to parenting in Ukraine and the effective methods of the preparation of the high-school students to the role of a mother in future. The system of responsible parenting formation in Ukraine has some peculiarities: the responsibility of the preparation of the high-school students to the role of a mother lies with educational institutions which have to choose the methods. The most popular method is class conversations. The class conversations aren't systematical and informative and cannot provide the high-school students with the responsible parenting skills. To prepare the high-school students to the responsible parenting in separate educational institutions the psychological programs and courses are held by the social educators. Educational institutions also invite the medical workers to prepare the high-school students to the responsible parenting.

Nowadays the native pedagogy develops effective methods and forms of preparation of the high-school students to the responsible parenting in particular the interactive methods are used in preparation of the high-school students to the responsible parenting such as trainings, project work, brainstorming, appealing to the high-school students' own experience. Parents also have to join the process of preparation of the high-school students to the responsible parenting: conversations, meetings and lectures have to be combined with high-school students' team work as parents can introduce various styles of the parenting style. In the elaboration of materials on providing the high-school students with parenting skills Ukrainian educational institutions can use the experience of the United States of America that implement modern technologies to preparation of the high-school students to the responsible parenting. Boys also have to join the trainings on responsible parenting. These methods can form the positive attitude to parenting among the high-school students.

Key words: responsible parenting, high-school students, responsible parenting skills, conversations, interactive methods.

УДК 159.923.2: 347.637
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/39.2>

Куркіна О.О.,

молодший науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Постановка проблеми в загальному вигляді. Батьківство є невід'ємною частиною життя кожної людини, однією з її найголовніших життєвих функцій, проте сьогодні молодь не є орієнтованою на створення родини. Негативне ставлення юнаків та дівчат до шлюбу зумовлюється раннім початком статевого життя, який часто є неусвідомленим, і психологічною неготовністю до створення сім'ї, відсутністю знань про особливості розвитку дитини та необхідних навичок піклування про

неї тощо. На даному етапі розвитку ґендерних настанов питання підготовки дівчат до відповідального батьківства є центральним, адже нині саме жінка бере на себе більшу частину батьківських обов'язків. Водночас, відповідно до матеріалів дослідження Л. Гончар, О. Куркіної, лише 40,2% старшокласниць мають елементарні навички з догляду за дитиною [3, с. 217]. Тому вкрай важливо визначити особливості та методи підготовки дівчат-старшокласниць до відповідального батьківства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підготовка до відповідального батьківства є одним із центральних завдань системи виховання дівчат. Багато уваги приділяється формуванню сутнісних характеристик поняття відповідального батьківства, які і визначають особливості його формування в сучасних дівчат. На думку дослідниці В. Думанської, відповідальне батьківство – «вияв індивідуальної та соціальної відповідальності, що передбачає планування та народження дітей, їх виховання та розвиток, а також підтримання родинних стосунків» [4, с. 80]. В. Шахрай визначає відповідальне батьківство як «інтегративне утворення особистості, що включає сукупність позитивних настанов і очікувань, ставлення особистості, яка глибоко усвідомлює свій обов'язок перед дитиною, її теперішнім і майбутнім, батьківські почуття, насамперед батьківську любов, опанування педагогічних компетенцій, що дають можливість здійснювати повноцінне сімейне виховання та сприяти позитивній соціалізації дітей» [9, с. 50], а Л. Повалій називає відповідальне батьківство «найвищим рівнем батьківської компетентності, який характеризується поєднанням когнітивної, емоційної і поведінкової системи» [5, с. 296]. Основними завданнями формування навичок відповідального батьківства дослідники вважають ознайомлення із сутністю батьківства, формування відповідального ставлення до виконання ролей батька/матері та батьківських функцій, формування культури поведінки та спілкування між юнаками та дівчатами, ознайомлення школярів із стилями батьківської поведінки та з можливими наслідками батьківства в ранньому віці [4, с. 80].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Потребують конкретизації особливості та методи підготовки дівчат-старшокласниць до відповідального батьківства.

Мета статті – визначити особливості та методи підготовки дівчат-старшокласниць до відповідального батьківства.

Виклад основного матеріалу. Процес формування відповідального батьківства в дівчат є комплексним і має розпочинатися задовго до народження їхніх власних дітей. Згідно з даними психолого-педагогічних досліджень, найбільш сприятливим періодом для формування навичок відповідального батьківства є період ранньої юності (15–17 років), оскільки «рання юність характеризується формуванням самовизначення, яке пов'язане з вибором світоглядних зразків та цінностей, конструюванням життєвих планів» [10, с. 21].

Система формування відповідального батьківства в Україні має низку особливостей. Головна роль у підготовці дівчат-старшокласниць

до успішного виконання ролі матері належить освітнім закладам, які самостійно обирають форми та методи підготовки до відповідального батьківства. Найбільш популярною є підготовка дівчат-старшокласниць до усвідомленого батьківства за допомогою бесіди на класних годинах. Такі бесіди відбуваються не часто, здебільшого присвячені формуванню контрацептивної культури та підготовці до прокреативної діяльності з огляду на фізіологію дівчат.

З метою підготовки старшокласників до батьківства у старшій школі практикується проведення психологічних програм та курсів, спрямованих на формування відповідального батьківства. Поширене залучення соціальних педагогів, які проводять соціально-виховну роботу з дітьми старшого шкільного віку.

Освітні заклади України залучають фахівців у галузі медицини з метою надати учням знань з анатомії, фізіології і психологічних відмінностей між статями та про хвороби, передані статевим шляхом. Варто зауважити, що програма сексуальної освіти є зручною платформою для формування відповідального батьківства. «Нова українська школа» (далі – НУШ) пропонує програми з реформи шкільництва Міністерства освіти і науки щодо впровадження у шкільну програму курсу «Сексуальна освіта», покликаного «розповісти про емоційний, соціальний і фізичний аспекти дорослішання, сексуальність і сексуальне здоров'я, забезпечити дітей і молодь інформацією, навичками і позитивними цінностями для побудови безпечних стосунків та навчити відповідальності за своє здоров'я» [6]. Курс про сексуальну освіту презентувала освітня платформа Prometheus.

Перед вітчизняною педагогікою постає завдання розроблення ефективних форм та методів підготовки дівчат-старшокласниць до відповідального батьківства. На думку Т. Бурлуцької, підготувати молодь до створення родини та виконання батьківських функцій можна за умови використання інтерактивних форм навчання і виховання – спеціально розроблених тренінгів, спрямованих на формування позитивного ставлення до батьківства, уявлення про подружні взаємини, активну життєву позицію члена родини, характер його діяльності в умовах інтенсивного життя в соціумі, набуття вмінь і навичок, розвитку особистісних якостей: відповідальності, емпатії, комунікативності, дослідниця використовує тренінги як елемент програми формування педагогічної культури сучасної сім'ї [2, с. 55]. У методичних матеріалах до тренінгу «Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади» Г. Лактіонова пропонує різноманітні вправи

для формування усвідомленого батьківства: «Дерево усвідомленого батьківства», «Батьківське спілкування», «Різні позиції» тощо [8, с. 10]. Метод тренінгу доцільно використати в підготовці дівчат-старшокласниць до відповідального батьківства. Під час проведення таких занять можна використовувати прийоми індивідуальної і групової роботи. Найефективнішими в роботі зі старшокласницями є методи групової роботи: у кожного підлітка є можливість реалізуватись у межах групи однолітків, відчути себе авторитетом, проявити себе, поділитися власним досвідом. До таких методів роботи можна віднести диспути, бесіди, проєктну роботу, метод мозкового штурму, звернення до особистого досвіду учасників тренінгу. Бесіда як форма групової роботи дозволяє з'ясувати розуміння дівчатами поняття «відповідальне батьківство», а диспути – сформулювати уявлення дівчат про відповідальну матір, стиль її поведінки в родині, риси характеру. Уявлення дівчат про відповідальну матір можна розширити методом проєктної роботи, який дає можливість створити проєкт відповідальної та безвідповідальної матері, порівняти їхній стилі поведінки в родині, рівні емпатії, стиль спілкування з дитиною та чоловіком. Під час проведення тренінгів із відповідального батьківства варто звернутися до методу створення проблемних ситуацій. Такою ситуацією, наприклад, може стати актуальна для всього світу проблема підліткової вагітності. Разом із підлітками тренера варто з'ясувати, до кого можна звернутися в разі вагітності, де отримати необхідну пораду, допомогу. Така проблемна ситуація дозволить ознайомити дівчат із можливими наслідками батьківства в ранньому віці. Велика роль у формуванні відповідального батьківства в дівчат-старшокласниць належить батькам, адже саме вони слугують прикладом для підлітків. У несприятливих соціально-економічних життєвих умовах батьки концентруються на тому, щоби заробляти кошти на потреби родини. Проблема поглиблюється також тим, що нині більшість дітей в Україні виховуються в неповній сім'ї. Небагато сучасних батьків можуть забезпечити дітям спілкування та щасливе сімейне життя. Отже, окрема робота з батьками: бесіди, збори та лекції, має поєднуватися із груповою роботою з підлітками. Батьків варто залучити до занять з ознайомлення старшокласниць із різними стилями батьківської поведінки: колективний аналіз ситуації в родині дозволить вирішити проблему авторитарних взаємин у родині та налагодити взаємопорозуміння, сформувати в дівчат культуру поведінки із власною дитиною в майбутньому.

Для успішного виконання функцій матері дівчатам важливо навчитися розпоряджатися сімейним бюджетом, готувати страви та прибирати. Під час проведення тренінгу на тему ведення домашнього господарства можна використати метод мозкового штурму: групи дівчат-старшокласниць отримують різний «родинний бюджет» на тиждень і пропонують варіанти того, як варто його витратити відповідно до потреб родини. Під час тренінгу можна запропонувати дівчатам списки різних продуктів та дізнатися, які страви пропонує приготувати кожна група. Дівчата можуть поділитися рецептами улюблених страв.

Проблема відсутності в сучасних дівчат навичок догляду за дитиною, на нашу думку, полягає в тому, що більшість із них є єдиними дітьми в родині: найчастіше своє вміння доглядати за дитиною старшокласниці пояснюють тим, що в них є молодший брат/сестра. У розробленні матеріалів, спрямованих на отримання дівчатами практичних навичок догляду за дитиною, можна взяти досвід освітніх закладів Сполучених Штатів Америки, де під час проходження факультативного курсу з догляду за немовлятами, що покликаний реалізувати програму із запобігання підліткової вагітності, дівчат-старшокласниці залучаються до результату розроблення сучасних технологій: отримують практичний досвід батьківства під час догляду за роботизованою лялькою (real care baby) [1, с. 50]. Отримати практичні навички з догляду за дитиною в Україні можна аналогічним способом, за допомогою використання під час проведення занять ляльки Reborn. За допомогою методу мозкового штурму варто визначити наявність у дівчат навичок догляду за дитиною, поділити дівчат на групи, а потім застосувати їхні навички з догляду за лялькою Reborn. До таких занять варто залучати і хлопців: однакові обставини дозволять сформувати культуру рівності, підтримки та взаємодопомоги між юнаками та дівчатами, активну життєву позицію членів родини, адже нерідко можна зустріти юнаків, які мають багато практичних навичок із догляду за дитиною та готові поділитися ними з дівчатами.

Спільний догляд за уявною дитиною дозволить підліткам отримати побутові й комунікаційні вміння, необхідні для майбутнього подружнього життя. Проведення таких занять також дозволяє вирішити проблему споживацьких тенденцій серед сучасних старшокласниць, якими вони керуються стосовно майбутньої сім'ї та вибору супутника життя. На заняттях доцільно використовувати відеоматеріали з догляду за новонародженими, які можна знайти на Youtube. До занять із догляду за дитиною як наставників можна залучити і батьків, адже таким способом

їм легко обмінюватися досвідом із дітьми й отримувати позитивні емоції, пригадуючи ситуації із власного життя. Такі форми спільної роботи дозволять уникнути формування у старшокласниць негативного ставлення до створення сім'ї.

Висновки. Попри залучення різноманітних методів, підготовка старшокласниць до усвідомленого батьківства в сучасних освітніх закладах потребує наявності окремої спеціальної програми або навчальних курсів, покликаних ознайомити дівчат-старшокласниць із сутністю батьківства, сприяти набуттю практичних навичок із догляду за дитиною за допомогою використання доступних матеріальних та технічних засобів. Необхідно також виробити єдину концептуальну основу та стратегію роботи з молодим поколінням усіх інститутів соціалізації – міністерств і відомств, у сфері діяльності яких перебуває соціальна робота з дітьми та молоддю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Borr Mari L. Baby Think It Over: A Weekend with an Infant Simulator. *Journal of Family & Consumer Sciences Education*. 2009. № 27 (2). P. 45–55.
2. Бурлуцька Т., Онипченко О. Гендерний аспект формування усвідомленого батьківства як соціально-педагогічна проблема. *Гендерна політика очима української молоді*. Київ, 2010. Вип. 11. С. 54–58.
3. Гончар Л., Куркіна О. Теоретичні й практичні аспекти формування у дівчат-старшокласниць готовності до відповідального батьківства. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 34. Т. 5. С. 215–220.
4. Думанська В. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 75–86.
5. Повалій Л. Формування у старшокласників відповідального батьківства як сімейної цінності. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 295–298.
6. Сексуальна освіта: коли почати і що казати. Нова українська школа : вебсайт. URL: <https://nus.org.ua/articles/seksualna-osvita-koly-pochaty-i-shho-kazaty/> (дата звернення: 14.09.2021).
7. Тіунова О. Психологічні умови формування відповідального ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
8. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади : методичні матеріали до Тренінгу / упоряд. : І. Братусь та ін. ; за заг. ред. Г. Лактінової. Київ : Наук. світ, 2004. 14 с.
9. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*. 2020. Вип. 11. Т. 2. С. 48–53.
10. Яворська Л. Підготовка молоді до сімейного життя у США. *Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн* : монографія. Тернопіль, 2009. С. 20–46.